

Hoek, S. H. H. van der, *'Limburgs groote mond'. De politicus en journalist mr. Leopold Haffmans (1826-1896)* (Dissertatie Nijmegen 2005; [Venlo: Van der Hoek tekstproducties, 2005, 304 blz., €24,50, ISBN 90 801054 5 7]; Stassen, M. J. L. A., Charles Ruys de Beerenbrouck. Edelman - staatsman 1873-1936. Een leven lang een vaste waarde, Maastricht: Uitgeverij Tic, 2005, 279 blz., €19,90, ISBN 90 76043 88 4).

Twee studies over een Limburgs politicus zijn in één jaar verschenen. Zij hebben gemeen dat het autochtone katholieken betreft. Wat ze doen verschillen zijn de tijd en de omstandigheden waarin de politici opereerden, hun totaal verschillende karakters en de benaderingswijze van de auteurs.

De in Horst geboren J. H. L. (Leopold) Haffmans was lid van de Tweede Kamer van 1866 tot zijn dood in 1896. Hij was sociaal, economisch en cultureel geworteld in zijn geboortestreek. Zijn familie bezat er veel onroerend goed dat door zijn broers via huwelijken nog werd uitgebreid. Haffmans schreef als hoofdredacteur van het *Venloosch Weekblad* ruim 33 jaar wekelijks een artikel. Evenals zijn vader en grootvader was hij kantonrechter in Venlo. Het duurde een paar verkiezingen voordat hij een kamerzetel kon innemen. In 1866 gelukte het hem met slechts drie stemmen meer dan het zittende kamerlid. Deze afgevaardigde, K. Cornelis, had voor de motie-Keuchenius gestemd die de regering deed besluiten de kamer te ontbinden en nieuwe verkiezingen uit te schrijven. Toen Haffmans eenmaal was verkozen, werd hij — vanaf de tweede herverkiezing — steeds met een royale meerderheid herkozen. Dit gebeurde achtereenvolgens in de districten Roermond, Boxmeer en Venlo

In hoeverre de motie-Keuchenius een rol heeft gespeeld in het district Roermond blijft in het boek terzijde. Duidelijk is het visitekaartje dat de kandidaat in zijn weekblad afgaf. Zijn politiek verleden waarborgde volgens hem zijn onafhankelijkheid en onpartijdigheid. Alle kiesgerechtigden ontvingen bovendien een circulaire waarin Haffmans aangaf 'vóór of tégen elk ministerie te zijn naarmate een ministerie vóór of tégen Limburg was.' Iemand die zich onafhankelijk en onpartijdig noemde, was geen medestander van Thorbecke. Veel katholieken waren dat in de jaren zestig wel. Haffmans' kamerlidmaatschap viel in de periode dat de katholieken zich van de liberalen afwendden, antiliberaal werden en toenadering tot elkaar en de antirevolutionairen zochten. Het was ook de tijd waarin partijvorming plaatsvond. Hierin kon en wilde Haffmans geen rol spelen. Hij was en bleef onafhankelijk, zonder programma. Zijn enige bijdrage aan de partijvorming was dat hij zich sterk maakte voor de verkiezing van Schaepman met wie hij in die tijd vriendschappelijk omging. Die stelde een programma voor de katholieken op en bracht ze in het jaar van Haffmans overlijden bijeen in één fractie. Toen Schaepman was verkozen, ontstond na negen maanden al een blijvende verwijdering omdat het nieuwe kamerlid voorstander van vermogensbelasting bleek te zijn. De opgevallen plaats na het overlijden van Haffmans werd ingenomen door Nolens die zijn geloofsgenoten zou disciplineren.

Haffmans had zelf ook wel een idee over partijvorming. De katholieken zouden à la de Duitse Zentrumpartei een confessionele middenpartij moeten vormen. De enige rol die Haffmans in dit verband even mocht spelen was, waarschijnlijk op grond van anciënniteit, die van voorzitter van de Katholieke Kamerclub. Schaepman ontbrak overigens uitdrukkelijk in dit gezelschap onder deze voorzitter.

Haffmans was en bleef een conservatief, ook toen volgens de algemene opinie de laatste conservatief — W. Wintgens in 1885 — uit de Kamer verdwenen was. Hij was voor handhaving van de doodstraf, protectionist en tegen kiesrechtuitbreiding. En overigens tegen alles wat de bestaande toestand in het algemeen en in het bijzonder die in Limburg dreigde te veranderen. Meestal in de oppositie en er steeds naar strevend het kwade te beletten. Er is over Haffmans weinig terug te vinden in de parlementaire geschiedenis. Toch was hij een opmerkelijk kamerlid door zijn voorkomen en spreken. Hij was klein, liep mank en had een bebaard, scherp gelaat. De afgevaardigde voerde dikwijls het woord, en niet alleen over Limburgse aangelegenheden. Hij sprak gemakkelijk, provoceerde en strooide met kwinkslagen. Hij was niet alleen zeer spraakzaam maar ook dikwijls aanwezig. Door zijn uiterlijk was hij een dankbaar object voor de politieke prenten van tekenaars van doorgaans liberale huize. Mede door hen werd hij een levende karikatuur. ‘Limburgs groote mond’ werd meestal niet serieus genomen. Dat was hij ook niet volgens veel van zijn collega’s. Afgaande op het resultaat van door hem ingediende amendementen en moties was bovendien zijn inbreng zeer gering; ze werden allen verworpen. Haffmans werd slechts een enkele keer in een (onbeduidende) commissie verkozen.

De vraag waarom over zo iemand een dissertatie geschreven moet worden, is door Van der Hoek overtuigend beantwoord. Gedegen en aangenaam leesbaar schetst hij hoe een meervoudig gehandicapt kamerlid dertig jaar lang functioneerde in de tijd van partijvorming en grote namen. De handicap betrof niet alleen zijn fysiek, maar ook het katholiek en Limburger zijn. Haffmans moest opereren met een drievoudige loyaliteit: tegenover Nederland, Limburg en de katholieke kerk. De jonge doctor geeft zijn provinciegenoot de plaats die hem door de neerbuigende meerderheid niet was gegund. Hij wil rechtzetten wat de partijdige liberale bril vertekend heeft. Voor Haffmans zelf betreft was dat wellicht niet nodig geweest. Hij maakte nooit een aangeslagen indruk. Zijn stem werd in elk geval gehoord door de lezers van zijn *Venloosch Weekblad* waarin hij meer dan dertig jaar zijn opvattingen verkondigde.

Door de bijzondere aandacht voor Haffmans en zijn afwijkende ideeën geeft Van der Hoek een welkome aanvulling op de parlementaire en politieke geschiedenis. Hij laat zien hoe anders de belangen van Limburg waren dan die van de andere provincies. Ook de verhoudingen tussen de katholieken onderling krijgen vorm. Haffmans’ plaats is nauwkeurig aangegeven en verankerd door uitgebreid telwerk bij verkiezingen en stemmingen. Bij de tekst in het mooi uitgegeven boek staan portretten van Haffmans medespelers en vooral veel spotprenten uit *Uilenspiegel*. Het bij allerlei gelegenheden opduikende figuurtje met het markante kopje behoeft geen nadere aanwijzing. Bij de eerste lezing vond ik het jammer dat soms uitleg of namen van medespelers bij

of op de plaatjes ontbraken. Later bedacht ik dat het de auteur om de te rehabiliteren Haffmans ging en dat al die anderen er deze keer maar wat minder toe moesten doen. Gelukkig trof ik nog wel een foutje aan. Haffmans werd voorzitter van de katholieke kamerclub toen oud-minister G. Ruys de Beerenbrouck tot gouverneur van Limburg werd benoemd. Bij deze passage (215) staat zijn zoon Charles afgebeeld.

Die zoon, jhr. mr. C. J. M. Ruys de Beerenbrouck werd in 1918 formateur en minister-president. Haffmans is volgens Van der Hoek van betekenis geweest als wegbereider voor onder meer vader en zoon Ruys. Hij was immers de eerste Limburger die zich nadrukkelijk in de Tweede Kamer liet horen. Ruys werd lid van de gemeenteraad in Maastricht (1899), en lid van de Tweede Kamer (1905). In 1918 volgde hij zijn vader op als commissaris van de koningin in Limburg. Vier maanden later was hij minister-president. Voor Ruys was de meervoudige handicap van katholiek en Limburger geen bezwaar. Wilhelmina had goede herinneringen aan zijn vader en vond dat hij steeds meer ging lijken op de Nederlander die zij voor ogen had. Voordat Ruys de formatieopdracht aanvaardde, ging hij de zegen vragen bij Abraham Kuiper. Deze veiligheidsmaatregel tekent de man van het compromis die geen vijanden kende. Dat maakte hem zo geschikt om drie kabinetten te leiden en kamervoorzitter te zijn. Als er problemen waren, en die waren er vooral binnen de katholieke kamerfractie, dan hielpen aanvankelijk gesprekken in de eigen spreektaal met Nolens tijdens wandelingen langs het Scheveningse strand. Van 1925 af ontstond een blijvende verwijdering tussen enerzijds de afstandelijke en zakelijke Nolens en de toegankelijke en integere Ruys. Nolens' invloed was toch niet toereikend om Ruys uit het pluche te houden. Ruys de Beerenbrouck was een goede kabinetsleider omdat hij geen grootse daden ambieerde. Dienstbaar aan de maatschappij wilde hij zijn.

Dit is het beeld dat Stassen nalaat in zijn biografie. Het is een vrijwel identieke heruitgave van zijn Maastrichtse dissertatie uit 2000. Net als de biografie van Haffmans, vindt ook Stassen de waardering voor Ruys onder de maat. Maar dat is dan ook de enige overeenkomst. De jurist in ruste zet zijn 'held' in een zo grote context dat deze meermalen uit zicht raakt. Het duurt ook even voordat hij er is. Het verhaal begint niet in 1873, Ruys'geboortejaar, maar al in 1848. Stassen geeft een terugblik om de historisch gegroeide politieke en maatschappelijke omgeving te schetsen. Dan volgt een overzicht van de formaties en daden van de kabinetten onder Ruys' leiding. Het betreft de wetten die de collega-ministers al dan niet tot stand brengen. Zo nu en dan verschijnt de minister-president.

Het lijkt alsof P. J. Oud zijn *Honderd jaren* en *Het Jongste Verleden* postuum aan het vervolgen is. Men leest parlementaire geschiedenis in diens stijl. In de tegenwoordige tijd geschreven, met staatsrechtelijke beschouwingen en persoonlijke meningen. Bij Stassen regent het uitroeptekens, opdat de lezer niets zal ontgaan. Hij onderscheidt zich ook van Oud als onverhuld CDA-er die weinig van Treub en helemaal niets van Marchant moet hebben. Hij trekt, de lezer *docendo* meevoerend, lijnen naar de hedendaagse politiek. Zo komen opheffing van het processieverbod, het euvel van splinterpartijen en onderwijskwesties van lang na Ruys' dood ter sprake. Het treft Stassen dat Ruys niet

rechts en niet links is, maar ‘de eerste christen-democraat die de CDA-gedachte uitdraagt èn . . . in praktijk brengt.’ (248)

Wie graag met andermans mijmeringen meegaat en houdt van bloemrijk taalgebruik is bij Stassen aan het goede adres. Uit het voorwoord bij de dissertatie blijkt dat de persoonlijke kant van Ruys’ leven met opzet alleen terloops aan de orde komt en dat het vooral de bedoeling is de herinnering aan hem ‘nieuw leven in te blazen.’ Stassen vindt namelijk dat Ruys de Beer-
enbrouck zwaar is onderbedeeld met af en toe een zijstraat in een staats-
liedenbuurt en een ‘schriel gedenkzuiltje in Maastricht.’ Met zijn boek wil hij hem ‘die ooit gold als een vaste waarde voor het land, voor het voetlicht brengen en aan een niet verdiende vergetelheid onttrekken.’ (15)

J. J. Huizinga

Dijkhof, E. C., Kruisheer, J. G., *Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299, V, 1291 tot 1299* (Rijks geschiedkundige publicatiën; Den Haag/Assen: Instituut voor Nederlandse Geschiedenis/Van Gorcum, 2005, xx + 1151 blz., €135,-, ISBN 90 232 4208 4); Burgers, J. W. J., e. a., ed., *Oorkondenboek van Holland en Zeeland tot 1299. Index van namen en cumulatieve lijst van verkort aangehaalde werken* (Rijks geschiedkundige publicatiën; Den Haag/Assen: Instituut voor Nederlandse Geschiedenis/Van Gorcum, 2005, xiii + 472 blz., €39,50, ISBN 90 232 4209 2).

Met deze twee banden wordt de editie van de oorkonden van Holland en Zeeland tot 1299 na zovele jaren van volgehouden inspanningen op schitterende wijze afgesloten. Het mag überhaupt een mirakel heten dat een publicatie met dergelijke erudiete diepgang nog het licht kan zien in de eenentwintigste eeuw. Het zal ook wel een van de laatste grootse ondernemingen geweest zijn, in de lijn van de prestigieuze collecties van de negentiende eeuw, die nog in gedrukte vorm het licht zagen. Voortaan worden de deuren wijd geopend voor snellere en efficiëntere digitale ontsluitingen, waarvan we hopen dat ze niets zullen inleveren aan accuratesse en informatierijkdom.

Het eerste deel van de statige reeks van vijf forse boekbanden verscheen in 1970, en was het werk van Anton C. F. Koch, alumnus van François-Louis Ganshof en de Gentse mediëvistenschool. Hij zette van meet af de toon, met een erudiet doch in toom gehouden kritisch apparaat en doorgedreven heuristiek. Met nuchter realisme stelde Koch, in tegenstelling tot Otto Oppermann, onzaliger gedachtenis, de authenticiteit van een oorkonde slechts in vraag, indien een motief voor vervalsing voorhanden was. Meteen na de publicatie in 1970 gaf Koch de fakkel door aan Jaap G. Kruisheer, die de traditie van Jan F. Niermeyer en de Amsterdamse school binnenbracht. Kruisheer was begonnen als medewerker van Koch, maar had in 1971 een baanbrekende studie over de kanselarij van de graven van Holland gepubliceerd. Door de systematische analyse van de kanselarijgebruiken, van de spelregels van datering en bezegeling, en van de diplomatische en paleografische kenmerken van de grafelijke oorkonden van de dertiende eeuw, kon Kruisheer, in de banden II tot IV van het Oorkondenboek die hij bezorgde tussen 1986 en 1997, met een aan perfectie grenzende trefzekerheid voor elke uitgegeven oorkonde de authenticiteit en de situering in tijd en ruimte bepalen. Eef Dijkhof nam, na het 'emeritaat' van Kruisheer, die echter met waakzame raad en daad aanwezig bleef, de taak over voor het laatste deel, dat uitkwam in 2005. Ook Dijkhof was uitmuntend gewapend voor de taak, nadat hij in 2003 een voortreffelijk diplomatisch werkstuk bezorgde over 'Het oorkondewezen van enige kloosters en steden in Holland en Zeeland, 1200-1325'.

Deel V vertoont bijgevolg dezelfde meerwaarde als de delen door Kruisheer bezorgd. Ook Dijkhof kan terugvallen (bijvoorbeeld op pagina 234) op eigen grondig diplomatisch onderzoek om scriptio en dictaat in een concreet schrijfcentrum en dictaatgroep te situeren. De gebruiksvriendelijkheid wordt verhoogd door inhoudelijke verwijzingen naar andere documenten. Een